

Interaktiw edebiýat ýa-da hekaýa täze döwrüň bosagasyndamy?

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Interaktiw edebiýat ýa-da hekaýa täze döwrüň bosagasyndamy?

INTERAKTIF EDEBIYAT YA DA ÖYKÜ YENİ BİR DÖNEME MI GIRIYOR?

Yerüstü ve yeraltı imkânlarının sonuna kadar kullanıldığı, yapay zekânın ve süpersonik uçakların gündeme girdiği interaktif zamanlara erdik. Postmodernizmin verilerinin kötü kullanımından yapay bir anlatıma (benim siborg edebiyat dediğim anlatımsızlık ki eski edebiyatta karşılığı kelim-1 gamûzedir); içinden insanı çekildiği humonoid (insansı) bir öyküye veya romana; bu ikisinin birleşimi diyebileceğimiz simulakr bir edebiyata doğru gidiş mi var diye sorgulanmalıdır.[1] Bu sadece öykü için değil şiir için de düşünülebilir. Buna bir işaret olarak değinip konuyu eleştiriye açarak başka bir boyuta geçmek istiyorum. Deneysel edebiyatın yamacında kımıldayıp duran dijital edebiyat ya da bizim denetimli edebiyat dediğimiz interaktif (etkileşimli) edebiyat dönemi mi görünüyor ufukta? Böyle bir soru sorulmalıdır. Bize bunu ilk haber veren Mihail Bakhtin idi elbette. Edebiyatımızda bu dönemi ilk gören yazar, Hasan Boynukara'dır. Konuyu risk alarak ilk omuzlayan; bu avangart çıkışa ilk öncülük eden yayıncı ise Adnan Mecit Yüksel (Bilge Kültür Sanat)'i de anmamız gerek.

Okuyucu bu metinlerle, daha önce Hasan Boynukara'nın Hibrit Hikâyeler'i, sonra Mustafa Everdi'nin Kılçıklı Hikâyeler'i ile karşılaşmıştı. (Everdi daha sonra yine aynı yayınevinden bu türde ikinci kitabı Metropol Mücahidi'ni çıkardı.) Bu hibrit (alaşman) metinler, metne oku yucuyu da katarak denetimli metin dönemine girildiğini de haber veriyor diyebiliriz.

Editörlük, kimilerine göre “i’rapta mahali olma yan önemsiz” bir iş. Yazık ki bizde editör tashih işleriyle uğraşan, sağa sola koşturan, reklamgörevlisi gibi çalıştırılan ‘önemsiz bir eleman’dır; dolayısıyla yayınevlerine editör dayanmaz. Oysa bir kitabın yayımlanmasında editörün işlevi çok önemlidir. Bunu Beydaba’dan Kelile ve Dimne’nin editörlüğünü üstlendiğimde anladım bendeniz de. Kitabın çevirisi Farsça aslına sadık kalındığı için bizim değerler manzumemize uymuyordu; dahası aynı anlama gelen cümle tekrarlarıyla doluydu kitap. O kitaba harcadığım zaman bir kitabı yazmaya bedel idi. Sözün burasında, bir kitabın üretim faaliyetinin sinema ile çok benzeşen tarafları olduğunu söyleyeceğim:

Sinemanın sanatsal boyutunun farkında olmayan sıradan seyirci yönetmeni tanımaz, yapımcıyı ise merak bile etmez; sadece oyuncularını konuşur o. Sinemanın sanatsal bir faaliyet olduğunu bilen seyirci ise gördüklerinin arka planını göz ardı etmez. O yapımcıyı ve yönetmeni atlamaz. O bilir ki yapımcı filmin çekilmesinde ilk derecede irade sahibi ve ekonomik maliyeti üstlenen kişidir. Yönetmen ise öncelikle, yapımcıyı böyle bir filmi neden çekmesi gerektiğine ikna eden ve filmi; estetik, görsel, teknik,yerindelik vb. bakımlarından perde gerisinde kotaran kişidir.

Ticari kaygıları öne çeken filmler hariç, sinemanın sanatsal boyutunu iyi bilen sinema eleştirmeleri ve meseleyi bilen seyirci bir filme bu bütünlükten bakar ve adlandırmalarını da değerlendirmelerini de bu pencereden yapar.Yayıncılık ile sinema arasındaki ilişki tam da buradadır. Aynı şey kitaplar için de caridir:

Yayıncıyı bir esere ikna eden ve onu mutfakta kotaran kişi yayın yönetmeni (editör)’dir. Yayıncı, bazen bu ikisini de üstlenebilir. Yazar, yayıncılıkta, sinemadaki senaristin ve oyuncunun konumundadır. Bunun dışında emektarlar vardır; görsel yönetmen (kapak tasarım sanatçısı) sayfa editörü, musahhah gibi...

Kurmaca metinlerle sınırlı olmak kaydıyla çalıştığım yayınevine editöryal desteğimiz var bazen. Bu destek; hikâyeye ivme kazandırabilir miyim; yeni ve avangart çıkışlara katkım

ola-bilir mi, naçizane keşfettiğim genç yetenekleri edebiyata kazandırabilir miyim düşüncesi ile bağlantılıdır. Bu düşüncemiz iki noktada uç verdi. Biri, genç öykücü Recep Kayalı'nın Nisan başlarında çıkan Taşın Dediği kitabı ile çok önemli bir çıkış yapmasıdır. Bu kitabı okuyanlar, abartıp abartmadığımızı anlayacaklardır. Diğeri de 2018 sonlarında ve 2019 başlarında interaktif edebiyat alanında devrim niteliğinde çalışmalara imza atılmış olmasıdır. Bu işin bir hikâyesi var:

Bu vesileyle bu çalışmaların serencamına değinmek istiyorum: Kurmacada usta bir isim olan dilbilimci (İngilizce) Prof. Hasan Boynukara bir süredir Facebook'ta hibrit hikâyeler yazıyordu. İlginç olan bu hikâyelere okuyucu da yorumlarıyla katılıyor ve hikâyeyi denetliyordu. Benim alaşman dediğim bu hibrit-melez öykülerin bir çıkışın da habercisi olduğunu bu çalışmalar yayımlanırken düşünmüştüm. Hikâyeler oldukça ilgi görüyordu. Bendeniz de birçok öyküye yorumlarımla katılmıştım okuyucu sıfatıyla. Kuşkusuz -tamböyle olmasa da- bu tarza giden yolu Mihail Bakhtin (Karnaval kuramıyla) açmıştı; fakat Boynukara'nın hikâyeleri Bakhtin'in öngörüsünün de ötesinde idi. Boynukara'ya bu hikâyelerin yayımlanması gerektiğini hep söyledim; ama çalıştığım yayınevi yoktu aklımda.

Adnan Bey'in -yeniliklere açık olsa da- ucu belirsiz olduğu için riske girmeyebileceğini düşünüyordum. Her yayınevi de bu işi üstlenmeye bilirdi çünkü. Konuşalım bir dedik. Yayıncıya konuyu açtım. Dosyayı bir göreyim abi, dedi. Bunu deyince umutlandım.

Konuştuk. Konuşmamızda alt yapı hazırlanmıştı. Derken Hibrit Hikâyeler adıyla dosya geldi. Dosyayı okur okumaz karar verdi Adnan Bey:"

Abi ben bu dosyaya gireceğim. Bu çok farklı bir şey. Editörlüğünü üstlenirsen başlayalım," dedi. Başladık. Piyasaya hâkim olan edebiyat duvarları henüz aşılammış ise de kitap beklenen ilgiyi okurundan fazlasıyla gördü. Derken Mustafa Everdi Kılçıklı Hikâyeler'i neşretti. O hikâyeler de sosyal medyada paylaşılmış ve olağanüstü ilgi görmüştü. Kitap kısa sürede bitti. Everdi o hızla Metropol Mücahidi'ni yazdı. Bu

eser de çok enteresan. İroni ustası Everdi, Metropol Mücahidi'nde "içeriye" derin eleştiriler de getiriyor. O da çıktı ve hak ettiği ilgiyi göreceğinden hiç kuşkusuz yok.

Bu avangart çıkıştan "sağır sultanların" henüz haberi yok tabii. Burada adı geçen emektarların nasıl bir çıkışa imza attıklarını en doğru, zaman gösterecektir şüphesiz. Bu kitaplarla ilgili sosyal medyadaki yorumcuların ilgileri tazeliğini hâlâ koruyor. Hemen her gün yorumlar yapılıyor. Kitaplar hakkında yazarların veya yorumcuların; - yazarlarımızın ene'lerini köpürtme yarışından uzaklaşarak;- kitapların aslında ne yaptığına, içeriğine, diline ve biçimine, metin okuma düzlemine daha fazla yönelmeleri; o arada eserin nesebini, editöryal künyesini de atlamamaları gerekir. Bu hakkaniyetin de gereğidir. Bu vesileyle yazarlarımız, kurguyu acaba fazlaca <gerçek'ten mi yontuyorlar, diye düşündüm. Everdi ve Boynukara, kurguyu hayalden yontmaya da yönelirlerse daha farklı yönsemeler ve ufuklar belirecektir.

Bu çalışmaların özelde öykümüz, genelde edebiyatımız için yeni ve hayırlı gelişmelere vesile olacağını ve öyküde bir çığır açacağını düşünüyorum.

Bütün hikâyelerin bu tarzda yazılması gerektiğini söylemiyorum. Hayır; söylediğim bu değil; buna gerek de yok. Bu çıkış; öyküye ufuk açacak ve okuyucu denetimli başka biçimlere kapı aralayacaktır. Bu çalışmalar, 'ben yazdım oldu' dönemini kapatmakla kalmayacak eşzamanlı olarak eleştiriye de etkileyip dönüştürecektir. Andığımız hibrit hikâyelerdeki okuyucu yorumları bunu haber veriyor. Bu gerçekleşirse, bir türlü sağlıklı işlemeyen eleştiri başka bir düzlemde işlerlik kazanır. Bu, eleştiri adına da bir kazanç olur.

1(*) Burada geçen kavramları edebiyat için ödünç aldığımız yerler ve bunların anlam çerçevesi: Cyborg (siborg) : Biyolojik bir terim. Yapay zekâ ürünü olan. Mesela; elektronik, mekanik veya robot) kısımları olan nesnelere verilen isimdir.

Humonoid : Teknolojik terim. İnsansı. İnsana benzeyen nesne hayvan veya robot. Bir cyborg türü.

Simülakr : Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm. Algıyı yanılsamaya uğratan şey. Simule etmek; gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermek. Sümüle: Bir şeyin gerçeği değil küçültülmüş maket taklidi. J.Baudrillard sosyolojiye aktarmalı kullandı. Hipergergeçkelik de diyor Baudrillard buna Simülasyon gerçeğin modellerde "varlık" kazanması.

Simülasyon, davranışlara -mış gibi yapmak olarak yansır.

Bu kavramlar edebiyat için de aktarmalı kullanılarak bazı yorumlara ulaşılabilir.

Recep SEYHAN.

© "Ay Vakti" žurnaly, 08.02.2020 ý.

Edebiýaty öwreniş